

ZA CANKARJEVO TEKMOVANJE BODO OSMOŠOLCI IN DEVETOŠOLCI LETOS BRALI PRIPOVEDNA BESEDILA SODOBNIKA VINKA MÖDERNDORFERJA KIT NA PLAŽI IN ČRTICE MOJE ŽIVLJENJE MODERNISTA IVANA CANKARJA

Brali ju bodo v povezavi s krovno temo letošnjega tekmovanja: **DEDIŠČINA IDENTITETE**.

Spoštovani mentorji,

branje je užitek in je še večji užitek in je nepopisen užitek, če znam platnice iste knjige obrniti danes, sem jih znal včeraj ali jih bom jutri in znam hkrati obračati »stare« in »nove« knjige ter s svojim pronicljivim razmišljanjem najdem vedno nekaj drugega, kar me gradi, hkrati pa bogati tudi moje bralno doživetje (moja identiteta se spreminja tudi zaradi branja!). In takemu pronicljivemu branju se vsako leto znova želimo približati mentorji s svojimi tekmovalci za Cankarjevo priznanje. Širokost letošnje palete krovne teme razmišljanj ob Cankarjevem tekmovanju, vpetih v dediščino identitete, v dediščino, identiteto, v dediščino + identiteto (pa še bi se lahko igrali z besedama!), je tolikšna, da bo na prvi pogled dve časovno, stilno, kulturno in še kako oddaljeni književni deli povežalo tako, kot si tisti boječ bralec/»poznavalec«, ki se sveto drži porumenelih listov literarnih spoznanj, niti predstavljati ne more. Samo upati si je treba in se ne bati vprašanj, debat in radovednosti naših otrok! Osmošolec in devetošolec 21. stoletja, (pravi) tekmovalec za Cankarjevo priznanje ni obremenjen (in ga ne smemo samo predavateljsko obremenjevati) s podobo nedvomno »velikih« literatov slovenske književnosti (Cankarja!); je pa toliko odprt, da mu mi (mentorji) s svojim znanjem lahko pomagamo povezati, npr. nekoč (tudi Cankarja in njegov opus ter bogat slogovni izraz) in danes (ki ga verjetno (so)živi – je prav gotovo vsaj v čem podoben komu iz Kita na plaži!) ... in seveda tudi obratno ..., da bo tako neobremenjeno preteklost srečala prihodnost in se bo razkrila tudi njegova (tekmovalčeva) dediščina identitete.

Pričujoči prebliski, povzetki, odpiranje vprašanj ob knjigah, ki jih bomo brali, pa naj nam bodo (mentorjem) zgolj v pomoč, (ne recept!) predvsem pa v izziv še za kakšno vprašanje, da se bodo skozi tekmovalne spise zrcalila taka spoznanja in na tak način (daleč od povzemanja obnov!), da se nam bo smejalo.

Iz leta v leto ponavljamo/osvežujemo, da bodo z branjem za Cankarjevo tekmovanje tekmovalci dokazali **višje razvite zmožnosti branja in pisanja** ter zmožnost **kritičnega branja** književnosti.

Temeljni **bralni koraki**:

- **podrobno branje** leposlovnega besedila,
- **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine** in
- **ponovno podrobno branje** književnega dela ter **razmislek** o prebranem – s kritičnim razmišljanjem in osebnim vrednotenjem oz. **utemeljevanjem**.

Didaktični pristopi in strategije dela v pripravi na tekmovanje naj bodo usmerjene tudi v **merila za vrednotenje**, in sicer:

- * razumevanje,
- * uporaba književnega znanja,
- * prepričljivost osebnega odziva,

- * zgradba besedila in jezikovna pravilnost.

Poleg tega ne pozabimo ravni tekmovanja in pričakovanj, ki jih imamo do učencev.

Na **šolskem tekmovanju** od učencev pričakujemo ob branju **prve knjige (KIT NA PLAŽI, Möderndorfer)** osebno doživljanje, razumevanje, in povezovanje podatkov iz virov. Učenci bi lahko povzeli zgodbo, ocenjevali književne junake, izpostavili odnose med književnimi osebami ter prikazali svoj osebni pogled in razmišljali o literarnem problemu (podrobneje v nadaljevanju); osebnemu doživljanju bi dodali lahko tudi poglobljen stik bralca z besedilom in ponudili učencem, npr. izhodiščni odlo-mek, pri čemer bi pričakovali v razlagalnem spisu interpretacijo in vrednotenje književnega sporočila; podobne cilje bi zasledovali na **območnem tekmovanju ob branju Cankarjevih črtic MOJE ŽIVLJENJE, lahko že tudi v povezavi z Möderndorferjevim besedilom Kit na plaži**.¹

Na **državnem tekmovanju** bi učenci pokazali zmožnost **samostojnega (kritičnega) branja OBEH KNJIG**, izražanja in utemeljevanja osebnih stališč do obeh besedil, lahko tudi ob neznanem, a tematsko sorodnem krajšem besedilu; pri tem bodo prebrano povezali z relevantnimi podatki iz virov.

**(Za podrobnejša navodila glej Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2018/2019, dr. Igor Saksida.)*

8. in 9. razred osnovne šole: Kako dolgo je lahko življenje kita pa plaži? Vinko Möderndorfer: Kit na plaži in Ivan Cankar: Moje življenje. Izkušnja drugačnosti je tema, ki povezuje obe besedili – v Möderndorferjevem mladinskem romanu jo je zaznati tako v upodabljanju glavne junakinje kot (Predvsem?) v njeni zastrti »bolečini«, ki je posledica dejstva, da je njen brat Igor drugačen – ima downov sindrom. Portretiranje odraščanja, a tudi drugačnosti in stisk, ki iz njih izvirajo, določa tudi zbirko Cankarjevih avtobiografskih črtic. Izhodišče za razmišljanje o obeh delih ter za njuno povezovanje in primerjanje na podlagi podobnosti in razlik je tako lahko razvoj osrednjih književnih oseb, ki sta postavljeni v povsem drugačen prostor in čas. Toda ali se ob skoraj stoletnem razmiku med obema deloma njuna temeljna sporočilnost spreminja? Bomo z mladimi razmišljali o uspešnosti in zaznamovanosti, blišču in revščini, o vrednotah, upor, spremembah stališč, čustvenih razsežnostih pripovedi, menjavah razpoloženj, o krivdi in vesti? Bomo deli primerjali na podlagi odnosov med mladimi in tega, kako mladi dojemajo odrasle – med odraščanjem in kasneje, ko se dogodkov spominjajo? Se podobe šole in učenja med deloma bistveno razlikujejo – in če se, zakaj? Je med deloma tudi na tej ravni možno zaznati kako vzpo-rednico? Je za razumevanje sporočilnosti ključen tudi različen slog obeh avtorjev? Ima sleng v Kitu na plaži še katero drugo vlogo, kot je ta, da z njo pisatelj posnema svet sodobnega najstnika? Kako razume-ti temeljne simbole, npr. »kite na plaži« ali »laz«? Dojemajo mladi bralci kak besedilni drobec pre-tirano moralistično ali sentimentalno? Kako se lotiti razvijanja kritičnega branja obeh besedil na najviš-jih ravneh bralne zmožnosti? S kritiko, z okroglo mizo o njuni prepričljivosti, z medijskimi predelavami, s parodijo? (dr. Saksida v Skupnih priporočilih)

Ob teh ključnih vprašanjih, ki si jih zastavlja dr. Saksida in si jih moramo tudi mentorji ter tekmovalci **(tu je prostor za tekmovalčeve misli, za pronicljiva mentorjeva vprašanja in natančno branje s svinčnikom med vrstnicami, pri katerem nam lahko služijo obstoječi viri – gradiva v različnih izdajah beril, didaktični inštrumentarij)**, pri pripravi na letošnje Cankarjevo tekmovanje se da početi tisto, čemur pravimo – natančno, kritično, poglobljeno brati, razmišljati, vrednotiti in pisati, pri tem pa izhajati iz obstoječega učnega načrta za 8. in 9. razred :²

¹ Beremo celotno zbirko (oštevilčene črtice in tiste naslovljene!). Prim. s spletnim virom:

<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-PK4X026A/5965ce40-91b8-44ca-97e4-38fcbc671ab5/PDF>

2

**(Navodila za pisanje pisne naloge na književno temo najdete prav tako v skupnih izhodiščih dr. Igorja Saksida.)*

- **Razvito zmožnost TEKMOVALEC POKAŽE tako, da:**
 - *najde bistvene prvine književnega besedila (upošteva neposredne in posredne besedilne signale) in jih zna ustrezno uporabiti pri interpretativnih in (po)ustvarjalnih odzivih na besedilo,*
 - *izrazi svoje doživljanje, razumevanje in vrednotenje posameznih prvin besedila, predstave ter izpostavi njihovo vlogo,*
 - *sintetizira spoznanja o besedilu, predstavi ter oblikuje vrednostne sodbe; spoznanja in sodbe primerja s sošolci, jih utemelji, ponazori in zagovarja tako, da se sklicuje na besedilo, predstavo, (splošno) znanje in izkušnje*
- **Zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja književne osebe pokaže tako, da:**
 - loči glavno in stranske književne osebe v obravnavanem književnem besedilu;
 - opiše izbrano osebo, našteje značilnosti njenega govora, značaja, ravnanja in do nje vzpostavi kritično distanco, poudari njen socialni položaj, psihološke lastnosti, motive za ravnanje in perspektivo;
 - s (po)ustvarjalnim pisanjem pokaže/dokaže zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja književnih oseb.
- **Zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja dogajalnega prostora in časa pokaže tako, da:**
 - upovedi čutnodomišljajske predstave kraja dogajanja; razumevanje kraja in časa dogajanja dokaže tako, da ju poveže s temo in jezikovno rabo v besedilu; upošteva tudi širši kontekst (medpredmetne povezave);
 - s (po)ustvarjalnim pisanjem ustvari nove dogajalne prostore in čase ter tako dokaže zmožnost doživljanja in razumevanja dogajalnega prostora in časa (pomaga si tudi s časovno, zvrstno zaznamovanimi jezikovnimi sredstvi).
- **Razumevanje dogajanja, motivov, teme, sporočila in snovnega izhodišča književnega besedila pokaže tako, da:**
 - predstavi dogajanje; kronološko razvrsti dogodke; loči glavno in stransko dogajanje ter dogajanje v različnih časih in prostorih (obnovi/povzame dogajanje (podrobno in strnjeno)
 - loči glavne motive od stranskih glede na temo/sporočilnost besedila
 - izrazi osrednjo idejo (sporočilo) in temo književnega besedila; izpostavi podobnosti in razlike med dvema besediloma
 - loči besedila glede na tem(atik)o (ljubezenska, socialna ...); izpostavi podobnosti/razlike med tematsko sorodnimi besedili in se do njih opredeli
 - s (po)ustvarjalnim pisanjem dokaže, da loči temo in motive (9. razred).
- **Loči avtorja od pripovedovalca, kar pokaže tako, da:**
 - imenuje avtorja; prepozna, izpostavi značilnosti in na podlagi teh poimenuje vsevednega/prvoosebnega pripovedovalca
 - razumevanje vsevednega, prvoosebnega pripovedovalca dokaže, pokaže s (po)ustvarjalnimi besedili, v katerih je (vsevedni/prvoosebni) pripovedovalec
- **Doživi, razume in vrednoti prozo tako, da:**

zaznamovanost sloga v književnem besedilu ponazori s primeri in presodi učinek jezikovne rabe v književnem besedilu,

- poimenuje, ponazori in opiše slogovni postopek v književnem besedilu (opisovanje, subjektivno opisovanje, označevanje, pripovedovanje, dvogovor),
- ob izbranem besedilu našteje značilnosti pripovedne vrste in jih primerja z znanimi značilnostmi te vrste besedila
- s tvorjenjem (po)ustvarjalnih besedil pokaže, dokaže možnost razumevanja proznih besedil in poznavanje značilnosti proznih vrst.³

Da pa bi mentorji lahko kritično brali s svojimi učenci, je prav, da sami ali z njimi preberemo nekaj pisanja o knjigah (ocen, predstavitev). Ponujamo nekaj naših idej (strokovnih ali didaktičnih, na videz nametanih) za posamezni knjigi (za različne faze branja, prim. z navedenimi cilji UN).

KIT NA PLAŽI

Pisatelj, pesnik, dramatik in režiser Vinko Möderndorfer je za knjigo Kit na plaži – delo je bilo izdano v sklopu vseslovenskega projekta Rastem s knjigo – prejel desetnico. Ob prejemu nagrade je v enem od intervjujev za spletno stran rtvslo.si dejal: »Nisem hotel napisati knjige o težavah fanta, ki ima downov sindrom. On je tak, kakršen je in nima težav s svetom. Mi imamo težave z njim.«

Kit na plaži je roman, ki govori o drugačnosti in o tem, kako življenje z otrokom, ki ima posebne potrebe, vpliva na celotno družino. Srečen konec pa kljub vsemu pokaže, da nas drugačnost

³ Učenci:

Izberejo dve ali tri možnosti, ponujene v naslednjih točkah, oziroma najdejo svoji/svoje možnosti:

- razvijajo možnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja književne osebe:
 - ustvarjajo nove književne osebe; sestavijo jih iz oseb, ki so jih spoznali v drugih književnih delih, filmu, realnem življenju, ali pa jih tvorijo po analogiji z osebami iz znanega književnega besedila,
 - pišejo nove prigode znanih književnih oseb,
 - presajajo osebe iz enega književnega dela v zgodbo drugega dela,
 - pišejo realistične/fantastične sestavke, v katerih se prepoznajo različni motivi za ravnanje književnih oseb (socialni, psihološki, etični),
- razvijajo možnost doživljanja in razumevanja književnega prostora in časa:
 - ustvarjajo nove domišljajske svetove – dogajanje postavljajo v preteklost, sedanost in prihodnost; z omenjanjem okoliščin, dogodkov in predmetov izražajo dogajalni čas (neposredni podatki), pomagajo si tudi s časovno oziroma socialnozvrstno zaznamovanimi besedami (posredni podatki: arhaizmi, neologizmi, slengizmi idr.),
- razvijajo možnost razumevanja dogajanja in teme (motivov, snovi) v književnem besedilu:
 - tvorijo domišljajsko pripoved s sintetično/retrospektivno dogajalno zgradbo,
 - tvorijo nova pripovedna besedila na določeno temo s podobnimi, različnimi motivi,
- ločijo avtorja in pripovedovalca:
 - tvorijo besedila, tako da privzemajo vlogo vsevednega/prvoosebnega pripovedovalca ali *lirskega izpovedovalca*,
- prepoznajo književno perspektivo:

dela močnejše in bogatejše. Roman pritegne k branju najstnike, ki se počutijo drugačne in nesprejete, saj jim sporoča, da bo njihova težava manjša, ko ne bo več samo njihova.

Pred branjem lahko učenci poiščejo podatke o avtorju v Albumu slovenskih književnikov in spletnih virih, npr.:

- https://sl.wikipedia.org/wiki/Vinko_M%C3%B6derndorfer
- <http://veza.sigledal.org/prispevki/vinko-moderndorfer-nerodno-mi-je-zase-reci-da-sem-umetnik-intervju>
- <https://www.liza.si/intervju/intervju-pisatelj-in-reziser-vinko-moderndorfer/>

V intervjuju (na koncu) piše o svoji »razbiti« družini.

- <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-4WP5FUC8/04d2a209-a095-41d3-9b79-65ec3919158f/PDF>

Pripravijo lahko kratko predstavitev v obliki govornega nastopa, miselnega vzorca, kviza ali česa podobnega.

Skupaj si lahko ogledamo kratek posnetek, ki je nastal v okviru projekta Rastem s knjigo <https://www.rtv slo.si/kultura/knjige/desetnica-za-roman-ki-mlade-uci-da-imamo-pravico-biti-drugacni/423318> .

Drugi skupina učencev lahko predstavi downov sindrom oziroma otroke s posebnimi potrebami (na pogovor lahko povabijo pedagoga). Podatke najdejo tudi v spremni besedi dr. Vajre Bužan.

Učenci poskušajo ob tem (metaforičnem naslovu) napovedovati zgodbo/sporočilnost dela. Morda bodo naključno spregovorili (govorili o kitih, ki nasedejo na obalo in tam umrejo. Morda se bodo spomnili filma Moj prijatelj Willy, ki ga prijazni ljudje rešijo pred smrtjo. Obstaja tudi možnost, da bodo učenci s pomočjo pametnega telefona izvedeli tudi to, da se kiti v skupinah odločijo za smrt na obali, česar še vedno ne znamo pojasniti in še danes ostaja skrivnost, o čemer pričajo posnetki in članki posameznih spletnih strani. Vsekakor pa je svet kitov uganka in ostaja za nas skrivnost tudi v prenesenem pomenu.

Konec koncev ob povednosti naslova lahko razmišljajo o ekologiji: o onesnaževanju, nagonu, preživetju in obstanku in skrivnostih narave in o vsem, kar se navezuje na našo kulturno dediščino.

- <https://www.24ur.com/novice/svet/vec-kot-400-kitov-nasedlo-na-obali-nove-zelandije>
- <https://www.zurnal24.si/vizita-za-zivali/novice/tako-resevalci-resujejo-90-prezivelih-kitov-285633>

Pred branjem je prav tako smiselno prelistati knjigo in uporabiti strategijo pogled v knjigo. Ob tem poskušajo ugotoviti, o kom ali čem pripoveduje knjiga, kako je zgrajena ...

Ponovijo znanje o mladinskem romanu in črtico. Razmišljajo, kaj vse sodi k najstniškim težavam in kako bi to povezali z naslovom. Ob listanju preberejo posamezne dele besedila (krajši odstavki).

Po branju in pri obravnavi besedila najprej preverimo razumevanje besedila in s pomočjo ključnih besed lahko učenci tvorijo obnovo besedila. Pri tem jim lahko pomagamo s podvprašanji, kaj je glavna tema besedila ... Učenci se lahko med pripovedovanjem o vsebini dopolnjujejo, nato pa jih povabimo, da ovrednotijo različne vidike besedila: kaj jim je bilo všeč, kaj bi spremenili, kaj se jim je zdelo resnično, skrivnostno, dolgočasno, kaj jih je pritegnilo ... Spodbudimo jih, da prebrano besedilo primerjajo z resničnim življenjem, lastnimi izkušnjami ipd.

V razmislek – ena izmed poti:

Po prvem branju skupaj z učenci povzamemo besedilo posameznih poglavij. Ob tem razpravljamo o glavni junakinji Niki, sošolki Barbki, Petri in sošolcu Aleksu. Posebno pozornost namenimo Nikini skrivnosti, za katero se skriva brat Igor, ki ga Nika skrbno skriva, ker je drugačen, ker v njen prevladuje strah po sprejetosti. Kaj sploh izvemo o njihovih skrivnostih (Nikinem bratu, Barbkini nevidnosti, Aleksovemu kaznovanju ...)?

Učenci sami razložijo svoje občutke ob poglavju, kjer se na nenapovedanem obisku snidejo z Nikinim bratom, mamo in očetom. Mentorji sprejemamo njihove različne poglede na življenje, saj ob tem širimo njihovo ozaveščanje, da smo drugačni in da je »svet lep«.

Na samem začetku zapiše Vinko Möderndorfer predgovor, kjer bralca nagovori z besedami: »*Radi bi bili takšni kot večina. Radi bi bili globalni.*« Vprašanje, ki se nam poraja ob branju pa je, če je to dejansko naša resničnost? Zagotovo ne. To vprašanje ostaja odprto in nam omogoča različne odgovore.

Vsi mi, tudi naši odraščajoči bralci, se zavedamo, da smo si zelo različni, čeprav si tega ne želimo priznati. Ko opazujemo okrog sebe, vidimo polno zanimivosti, posebnih ljudi, o katerih vemo le malo. Naši pogledi se za trenutek ustavijo in nato naše misli govorijo zase, tako kot ... »*kamenje, ki je belo žarelo v mesečini.*« To pomeni, da ostajamo sami v dojemanju okolice, ki s seboj nosi različne poglede na posameznikove posebnosti, ki so lahko različno izražene in se razvijajo v okviru domačega okolja, šolskega prostora in vseh ostalih, ki so vpleteni v razvoj posameznika, torej celotne družbe, ki je pogosto podobno kitu na plaži in ob tem se nam ponovno poraja vprašanje, kako dolgo pa je lahko njegovo življenje? Ob vseh teh dejavnikih pa nam še vedno ostaja svet domišljije kot kit, ki se je »*lunil*« na plaži.

V mladinskem romanu Kit na plaži, sestavljenem iz avtorjevega prologa, ki se nadaljuje v devetindvajsetih poglavjih, ki bralca vodijo po Nikini šolski poti, ki sledi ob njenem povratku iz Francije.

Pred ponovnim branjem lahko učencem ponudimo možnost pisanja dnevnika branja, ki jim je lahko ob skupni analizi pomoč pri utemeljitvi svojega mnenja.

Pri razčlenjevanju besedila⁴ lahko učenci:

- ✓ razmišljajo o književnih osebah;
kakšna je Nika, katere pozitivne in negativne lastnosti ima, kakšni so Nikini sošolci, učitelji; zakaj daje Nika sošolcem (in tudi ostalim) vzdevke; kateri je njen najljubši predmet in ali je to povezano z veseljem do iskanja vzdevkov. Označijo lahko Barbko in Aleksa, pa Petra, starše, kakšna je Breda (zakaj jo Nika ceni).
- ✓ razmišljajo o odnosih v družini (kakšna je Nikina družina, s kom je (Nina) najbolj povezana, zakaj z mamo ne najde stika (pomagajo si lahko s poglavjem Mamica pride voščit lahko noč), kaj Nika očita svojim staršem, predstavijo Igorja: poiščejo čim več njegovih lastnosti, kako se obnaša (bolnica, obisk pri Barbki).
- ✓ razmišljajo o begu Nike in Igorja (zakaj je pobegnila, česa jo je med begom strah, kakšna je reakcija staršev (zakaj niso jezni).
- ✓ raziskujejo in opazujejo jezik (sodoben, živ, razumljiv, na mestih slengovski izraz) s posebnim načinom komuniciranja⁵;
- ✓ razmišljajo o čustvih, ki jih vzbudi besedilo (kakšna se jim zdi Nika v prvem delu romana in kako jo vidijo po preobratu v poglavju Katastrofa, kremne rezine in vroča čokolada, kakšna se jim zdi reakcija sošolcev po obisku pri Niki);
- ✓ razmišljajo o prebranem, svojih osebnih vtisih in aktualnosti besedil (razmišljajo o težavah teh otrok, ali so drugačni samo otroci s posebnimi potrebami, razmišljajo o predsodkih do drugačnih);

⁴ Ena izmed možnosti je, da knjigi beremo primerjalno – vlečemo vzporednice že skozi celotno pripravo: najdemo/iščemo povezave, npr. v motivih (Sama zgodba se začne z Nikino mislijo o pobegu od doma, kar je podobno Cankarjevi prvi črtici, kjer omenja enajsto šolo. Tudi Nikin beg z bratom Igorjem se konča ob Ljubljani, tako kot Cankarjeva enajsta šola pod mostom. Morda si je tudi Nika zaradi vseh svojih obveznosti in podrejenega življenja želela svobode, ki bi ji nudila to, da ne bi bilo v njenem življenju podrejeno njenemu bratu Igorju, ki se je rodil z downovim sindromom), slogu (sodobni izraz ali Cankarjev visoko cenjen arhaični/lirični slog, poln metaforike) – več o primerjavah v nadaljevanju.

⁵ Roman se prične z Nikinim prihodom v 8. b, kjer je Nika sošolkama Petri in Barbki predlagala, da bi odšle od doma. Že ob tem izvemo, da je Barbara/Barbka ves čas s sošolkami komunicirala raje (*»... Barbka ima čudno navado, da zelo malo govori, samo esemese piše ...«*, str. 12) s SMS-i, kot pa da bi se pogovarjala z njimi. Ta del prikazuje del sedanosti, v kateri se ljudje zaradi vse tehnologije odtujujemo in se več ne znamo pogovarjati.

Ob vsem dogajanju v razredu opazimo, da najdemo tudi veliko besed, ki se nanašajo na vsakdanjo govorico, ki jo uporabljajo Nikini sošolci, ko *»nevidna«* Barbka učiteljici napiše SMS in ga učiteljica na svojem *»aparatu«* med poukom prebere. Barbka kot Nikina sošolka je bila deklica, ki je malo govorila o sebi in dejansko niso vedli veliko o njih in tudi sama je bila podobna kitu, saj je sama odločala o svojem življenju (poglavje 507, str. 189) Ko so jo obiskali sošolci, je Nikin brat tisti, ki ji z očetovimi besedami privabi nasmeh, ker ji pove: *»Življenje je lepo, življenje je lepo.«*, str. 191

- ✓ in vzpostavijo kritičen odnos do prebranega.

Zgodbo lahko pripovedujejo z vidika mame ali očeta ali katere druge književne osebe. V zaključku pripovedi lahko predstavijo tudi, kaj so družinski člani spoznali.

V zaključnem delu oziroma vrednotenju mladi bralci ne izražajo zgolj svojih vtisov, temveč svoje doživljanje opišejo, utemeljijo ter primerjajo z avtorjevim pogledom na svet.

Pred pisanjem pa ne pozabimo ponoviti/usvojiti **NAVODIL ZA PISANJE PISNE NALOGE NA KNJIŽEVNO TEMO:**

RAZLAGALNI SPIS je pisanje na izbrano temo, izhajamo iz literarnega znanja, ki ga nadgradimo z lastnim razmišljanjem.

KAJ MORAMO UPOŠTEVATI?

- ✎ Treba je razumeti temo, iz katere izhajamo.
- ✎ Besedilo naj bo tridelno in živo.
- ✎ Posredujemo svoja razmišljanja o literarni teoriji in delu, npr.:
 - ✎ povzemamo dogajanje in ga primerjamo z današnjim,
 - ✎ izhajamo iz literarnega znanja in besedil in razvijamo svoj pogled na obravnavan problem,
 - ✎ prevrednotimo tisto, kar je bilo že povedano,
 - ✎ se vživimo v čas, avtorje in preko njih posredujemo svoje znanje in poglede,
 - ✎ besedilo kritično razlagamo: pojasnjujemo učinke besedila na bralca, vrednotimo prepričljivost sporočila in ravnanje oseb.
- ✎ V besedilo se lahko vplete premi govor, prevzemajo se lahko besede, celo cele povedi.
- ✎ Pišemo v 3. osebi. Lahko pa se avtor postavi v vlogo kake druge osebe tistega časa ter tako prikazuje dogodke.
- ✎ Jezikovna sredstva naj bodo bogata: okrasni pridevki, primere, dvogovor ali samogovor ... Izbira je odvisna od teme in našega namena. Vselej pa je treba upoštevati:
 - ✎ glagoli naj bodo pomensko bogati,
 - ✎ paziti je treba, da ni ponavljanj,
 - ✎ uporabiti je treba pravo mero, da je besedilo razumljivo,
 - ✎ poiskati je treba ustrezne izraze za izražanje čustev, misli, razpoloženj, razmišljanj.

Primeri pisanja za obe deli:

1. Učenci naj si ob branju beležijo citate iz črtic/pripovedi, ki jim lahko služijo kot naslovi za lastna razmišljanja in spoznanja o temah, ki jih odpirajo črtice iz avtorjevega otroštva/sodoben roman ... (npr. Nikin oče izreče: Svet je lep – v provokativnem/parodičnem pisanju naj poskušajo to utemeljevati ob razlagalnem spisu z naslovom **A je svet lep tudi za kite na plaži?**)
2. Napiši razlagalni spis z naslovom **Tudi sam sem kit, ki išče svojo pot**. V razlagalnem spisu razmišljal o sebi in primerjaj svojo pot z Nikinim šolskim življenjem. A v tej primerjavi najdeš kje tudi Ivana Cankarja? Utemelji. Kot izhodišče ti naj bo v pomoč odlomek, kjer glavna junakinja Nika razmišlja o svojem bratu Igorju:

»Ne vem natančno, kaj je moje sošolce tako prevzelo pri Igorju, najbrž njegova neposrednost. Igor namreč zelo natančno čuti, kako se ljudje počutijo. Čuti žalost, še bolj pa veselje. Rad ima življenje. In vedno pove vse kar naravnost, brez zadržkov. Kar včasih za koga boleče, je pa zdravo, kot velikokrat reče oči.«, str. 196

3. Zapiši razlagalni spis, v katerem boš sam/a razmišljala o zapisanem odlomku, ki ga je v spremni besedi zapisala dr. Valerija Bužan, specialistka klinične psihologije. Podrobno ga preberi in si **izmisli svoj naslov**, ki naj bo izviren in v skladu s tvojim pogledom na književno delo. Ob pisanju upoštevaj prvine razlagalnega spisa.

»Če o kom rečemo, da molči kot riba v človeškem svetu, kjer je za dobre medsebojne odnose nujna dobra komunikacija, ne pomeni prednosti, ampak slabost, ki privede do težav in jih ne pomaga odpraviti. Ob težavah je potreben pogovor, v katerem sogovornici ne le govorijo, ampak se tudi slišijo. Vsak doživlja težave po svoje, toda če jih zaupa okolici, spregovorijo o njih in pojasni svoja čustva, dobi možnost za nov pogled nanje in pomoč. O Igorju in njegovem stanju se v družini niso nikoli pogovarjali. Nika je opazila bratčevo drugačnost, začutila mamino bolečino, razmišljala o vsem. Od očeta je dobila knjige o downovem sindromu, mama pa ji je povedala le, da je bolan in da mora biti z njim dobra.

»... Ko Niko nenapovedano obišejo sošolci, se konča agonija izgovorov in skrivanja, da ima drugačnega, posebnega brata. Kar je videti kot katastrofa in popoln socialni polom, se razvije v osvobajajoče, filmsko, srečno nadaljevanje.«, str. 214

4. Primer poustvarjanja (lahko v fazi priprave na tekmovanje odpre našo perspektivo dojemanja zgodbe/osebe ...): Vživi se v vlogo glavne junakinje in zapiši razlagalni spis z naslovom **»Oprosti. Ker smo prišli.«** V obliki osebnega pisma odgovori na SMS sporočilo Petri, Barbki in Aleksu. Ob tem upoštevaj prvine razlagalnega spisa.

MOJE ŽIVLJENJE⁶ IN PRIMERJAVA OBEH DEL

Osnovne podatke o zbirki črtic *Moje življenje* najdemo v različnih književnih izdajah omenjene knjige/spremnih besedah, spletnih straneh, ena izmed njih, npr.: <http://gradiva.txt.si/slovenscina/slovenscina-za-gimnazije-srednje-sole/3-letnik/mo-dena/ivan-cankar-skodelica-kave/skodelica-kave/>

Glede na krovni naslov tekmovanja in umestitev Cankarjevih črtic v »njegovo življenje« si je smiselno prebrati tudi:

<https://www.delo.si/kultura/knjiga/ivan-cankar-in-knjige-njegovega-zivljenja.html>

Podobno kot pri Kitu na plaži bomo opravili vse dejavnosti pred, med in po branju, s »primerjalnim« pogledom povezali obe deli (vedno izhajajoč iz konteksta dediščine identitete). Prav gotovo ne bomo prezrli Cankarjevega jezika in sloga (tako drugačnega od sodobnega izraza), učence usmerili na iskanje/prepoznavanje/razumevanje in vrednotenje prvin v posameznih črticah:

*»... komparacijah in metaforičnih pridevkih so pogoste zlasti **personifikacije** tako konkretnih stvari iz narave kot abstraktnih pojmov iz pisateljeve subjektivne duševne sfere ali iz objektivnega socialnega življenja. V nakazani strukturi koreninijo Cankarjeve antiteze in paradoksi, ironija in sarkazmi, ki skupaj s številnimi aforizmi pričajo o njegovi intelektualni sposobnosti in*

⁶ Avtorja Ivana Cankarja nismo posebej izpostavljali iz razloga, ker je samo letos (zaradi obletnice njegove smrti) na spletu (da ne omenjamo knjižnih) dodanih mnogo virov, ki zarisujejo njegovo pot. Osnovne podatke o njem lahko poiščete tudi v priporočilih iz leta 2013 (Cankarjeve črtice so bile eno izmed tekmovalnih gradiv v 8. in 9. razredu).

miselni globini ...) Več v članku: https://mail.google.com/mail/u/0?ui=2&ik=527bd9c3d7&at-tid=0.1&permmsgid=msg-f:1610971597104109367&th=165b5221dca25737&view=att&disp=in-line&realattid=f_jls9g3qd0

Učenci bi lahko prepoznavali, kako učinkuje Cankarjev jezik na mladega bralca danes: ali mladi bralec prepozna časovno distanco, ki je nastala do danes, kako mladi bralec razume bogat nasičen jezik, je to zanj moteče ali ga navdušuje pri branju, mogoče ima Cankar celo vpliv nanj kot pisca, se je mogoče navzeti Cankarjevega jezika pri lastnem pisanju ... (mogoča primerjava s stripom Moj lajf: učinek sodobnega slenga in privzdignjen slog Cankarja?)

»... In drugič: v okviru našega razmišljanja nam mora biti kot samoumevna osnova prezenten Cankarjev načelni, zavestni odnos do jezika. To je odnos umetnika-esteta, ustvarjalca lepote v svetu besede, in odnos politično in nacionalno osveščene intelektualca, ki se zaveda funkcije tega izraznega sredstva v sferi socialnopolitičnega življenja ...« (iz zgornjega članka v prilogi).

In kaj je skupno/različno obema deloma?

Na državnem tekmovanju učenci primerjajo obe književni deli, pri čemer so jim v pomoč lahko sledeče vzporednice, ki se navezujejo na motive, teme, sporočila ... Zapisale so se nam ob branju obeh knjig/ob sprotne beleženju »vtisov«. Nikakor pa ni nujno, da so te edino prave ali pa so sploh »prave«, ker jih je narekovala neka druga identiteta, kot je vaša. Pa vseeno:

Nika in Ivan sta otroka, ki sta živela v oddaljenosti stotih let, kar beremo najprej predvsem kot sliko socialne neenakosti. Nika je, tako kot Ivan navkljub vsem znancem, bila osamljeno dekle, ki je sicer živelo v ljubeči družini. Ob zanikanju svojega brata Igorja je grešila, tako kot Ivan, ki je zanikal svojo mater. Njena mama je bila ženska, ki je živela v odsotnosti in se je »podredila«, njen oče pa je oče, podoben skrbni Cankarjevi mami. To sta bili osebi, na kateri sta se lahko oba otroka zanesla.

In kaj ju še povezuje/ločuje – Niko in Cankarja ter njuni »zgodbi«?

1) Pobeg od doma in osamljenost, čeprav sta oba imela svoji družini. Prav tako sta oba imela izjem občutek osamljenosti (»... spreletel me je občutek, da sem strahotno sam.«, MŽ, str. 14, MK (Zbirka Domen) Ljubljana 1995).

2) V obeh delih najdemo navezanost na brata Igorja in na sestro Lino. To pomeni, da je Igor slepo sledil Niki, Ivan pa Lini (»Storil sem brez misli in volje vse, kar je ukazala. Če bi mi v tistem hipu rekla: Pojdi na cesto in skoči pod voz! – bi bil šel ter skočil.«, str. 14).

3) Mamino trpljenje zaradi nesrečnih otrok. Cankar je v tretji črtici zapisal, kako je mama svojo žalost zaradi kraja pokazala s svojo nemo in žalostno odsotnostjo (»Takrat se je zgodilo nekaj, kar me prešine z neznano grozo še o spominu. Mati me ni udarila, tudi ni rekla žal besede: sedla je na klop skrila svoj obraz v dlani ter je zajokala. da so tekle solze izza belih prstov.«, str. 15).

4) Komunikacija med vrstniki, ki se danes dogaja preko IKT-ja, kar je razvidno predvsem iz Barbkinega »esemesiranja«. V Cankarjev času pa je potekalo prijetno pogovarjanje na krušni peči (»Najlepše se je dalo pogovarjati pozimi, na veliki, topli peči. Zunaj je bila noč in mraz je škripal skozi okna, izba pa je bila polna sladkih pravljic, ki so nam šepetale na uho še tiše in milejše od samih naši besed., str. 18.« Zanimivo je, da Nika razmišlja tudi o tem, da je učiteljica za slovo Barbki, ki je hkrati tudi njuna razredničarka posebej naklonjena, vzroka za to

ni poznala. V Cankarjevih črticah pa ne zasledimo posebne naklonjenosti, ki bi bila namenjena Ivanu kot učencu. Učenci ob branju sami razmišljajo o odnosih z drugimi, predvsem s sošolci, učitelji, prijateljih in starših.

5. Misli o nehanju življenja se pojavljajo v obeh delih. Pri Kitu se za ta korak odloči Barbka, a tudi Ivan v VI. črtici razmišlja o tem (*»Tisti večer se je zgodilo prvokrat, da sem pomislil, kako bi kar na hitro končal življenje, ki je sojeno in obsojeno.«*, str. 26)

6. Dogajanje Cankarjevih črtic in Möderndorferjevega Kita je postavljeno na Vrhniko in Ljubljano ter ob Ljubljano.

7. Simbolika v romanu in črticah najdemo v uporabi (*»Kamenje ob obali belo. In tudi luna je belo žarela.«* In pri Cankarju: *»bela cesta, ... bela, ozka lica, str. 36, ... ob beli stezi, str. 38).*

8. »Šola je bila moj najhujši sovražnik« je zapisal Cankar, a pri Niki je bila šola okolje, ki je bilo zanjo ustvarjalno, ker je sama imela veliko idej, ki jih je povedala sošolcem in pa tudi učiteljem (*»Na šoli sem namreč znana po dobrih idejah. In ta sloves moram negovati.«*, str. 14). Ob tem izvemo, da je Nika najstnica, na katero moda in sodobni »mladostniki standardi« nimajo takšnega vpliva kot na njeno sošolko Petro. Ob tem se sama spomni, da je fantom všeč, ker ima *»tako globoke oči«*.

9. Oba glavna junaka sta rada brala. (*»... bral pa sem vse, kar sem razumel in česar nisem.«*, str. 40) Njune šolske preizkušnje pa se zelo razlikujejo, saj je bila Nika uspešna učenka, ki je ob šoli obiskovala še različne dejavnosti, ki sta jih izbrala starša, čemur se je sama že začela upirati. V njej se je večala želja po tem, da bi bila normalna, kot so ostali otroci.

Zanimiva so Cankarjeva razmišljanja o grehu, angelih in bogu, česar v kitu ne zasledimo.

Je pa zanimivo, da vsak mladostnik potrebuje nekoga, da mu pove svoje skrivnosti. Nika je imela svoj dnevnik in belo laboratorijsko podgano Filomeno ter svojo sobo, ki ji je nudila varno zatočišče, da se je lahko odmaknila od neprijaznega sveta, v katerega je včasih pokukalo sonce z žarki prve zaljubljenosti in simpatij do Aleksa, odnosa med Barbko in Milanom.

Nika pa razmišlja o svojih sošolcih in kako njihovo domače živali označujejo njihove značaje. Ker ima Nika sama podgano, spozna, da ima tudi ona njene lastnosti (*... radovedno, trmasto, hitro, radoživo ... str. 16*), po katerih prepozna sebe. Tudi učenci lahko poskušajo poiskati svoje vzporednice med Nikinim spoznanjem in njihovimi spoznanji). To lahko primerjajo z Barbko in pa Ivanom ... Je učenka, ki rada pomaga sošolcem, predvsem pogosto žalostnemu Aleksu, ki ga šola posebej ne zanima. Aleks se ji počasi izpoveduje o svojem življenju in očetovem fizičnem nasilju. Ob tem ponovno v razmislek, kako dolgo lahko posameznik prenaša nasilje, svojo žalost in nevidnost, ki je kot kit na plaži. Med te učence sodi Nika, ki ne želi, da kdo spozna njeno skrivnost, ki razdvaja tudi njo in njeno mamo, zato ni želela, da jo na prvi dan pouka kdo pospremi. Ob tem lahko bralec ali bralka razmisli o svojem lastnem doživetju sveta, ki se mu je dogajalo v podobni situaciji. Vse to spremlja Breda, ki je Nikina tiha zaveznica.

Skrivnost? Vsak ima kakšno, tudi Nika, ki sošolcev ni želela pripeljati v svoj dom. Čemu?

Ob branju knjige spoznavamo svet, ki ga živi družina, ki je v svojem življenju postala nevidna, saj imajo pretežno ožji krog ljudi, s katerimi so tesno povezani. Igor obiskuje posebno šolo in zanj skrbi mama, ki nima energije za Niko, za katero velja, *»da se bo že znašla«*.

Svet, ki je neprijazen in ljudje, ki so drugačni. Kako jih sprejemamo? Se jih učimo razumeti? Se trudimo razumeti njihov svet?

Glavna junakinja se trudi, da bi sošolcem skrila to, kar jo najbolj boli in svojo bolečino skriva v beganju od doma na različne popoldanske aktivnosti, po katerih se ponovno vrača v svoj dom, kjer jo čaka brat Igor, ki je vedno razveseli, saj ima smisel za humor in ima svojo sestro srčno rad.

Jezikovno so zanimivi opisi, ki mladega bralca popeljejo v njegov podoben šolski svet, ki ga doživljamo v šoli. Predvsem v delu, ko so učenci v šolo prinesli svoje domače živali (*... in grdo popraskala našo staro za slovo, ki je na ves glas vrisnila, potegnila roko k sebi in to tako vehementno, kot da se pripravlja, da bo v olimpijskem bazenu zaplavala metuljčka, str. 15*). ...

In še bi lahko nadaljevali – toda, ker verjamemo, da »vaše oči niso mrtev aparat«, bodo odkrile še marsikaj, kar je nam ušlo ali česar niso zabeležili viri. Pri tem vam želimo veliko ustvarjalnosti in »mentorskega užitka« ob odkrivanju »dediščine identitete« knjig, vaših tekmovalcev in vas samih ob letošnjem tekmovanju za Cankarjevo priznanje.

Pripravile: Neža Ritlop, Karmen Ivančič, Renata More, Nina Bradič, Danijela Apatič